

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

u vyshchii shkoli [Implementation of competence-oriented paradigm of the educational process in higher education]. *Youth and market*. No. 9. Drohobych, pp. 164–168. [in Ukrainian].

16. Yashanov, S. M. (2017). Formuvannya informatychnykh kompetentnosti maibutnykh uchyteliv tekhnolohii u protsesi navchannia fakhovykh dystsyplin z vykorystanniam informatsiino-

komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of information competences of future technology teachers in the process of teaching special subjects using information and communication technologies]. *National pedagogical University named after M. P. Dragomanov*. Available at: http://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.19/Bovtryk1.pdf. (Accessed 17 Jan. 2021) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.01.2022

УДК 373.2.011.242

DOI:

Ольга Галука, аспірант кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто зміст поняття “соціальна мобільність учителя початкової школи”. Проведено аналіз теоретичних праць українських та зарубіжних фахівців, який свідчить, що у контексті дослідження структури соціальної мобільності не існує однозначного тлумачення змісту її складових. Окремо визначено структуру й охарактеризовано зміст компонентів соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, зокрема, мотиваційно-цільового, адаптаційного, соціально-ситуаційного, рефлексивно-діяльнісного.

Ключові слова: компоненти соціальної мобільності; мобільність; професійна підготовка; соціальна мобільність; структура соціальної мобільності; учитель початкової школи.

Лит. 7.

Olha Haliuka, Postgraduate Student of the Primary and Preschool Education Department
Ivan Franko National University of Lviv

THE STRUCTURAL COMPONENTS OF SOCIAL MOBILITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The modern primary school teacher is a socially mobile educator who can successfully fulfil and expand the range of social roles, acquire the necessary competencies of professional training. It is therefore important to identify and analyze the basic structural components of social mobility in order to create effective conditions for the formation of this ability in future primary school teachers.

The article presents the author's interpretation meaning of the content of “primary school teachers social mobility”, which is defined as the ability to quickly adapt and develop a personality, which “pushes” to create new forms and methods of the potential realization, serves as a necessary characteristic of the educator in the modern world.

Ukrainian and foreign experts' scientific researches show that in the studies context of the social mobility structure there is no unambiguous interpretation of the content of its components, the structure of the future primary school teachers social mobility has not been formed or defined yet.

Based on the theoretical analysis of the components of professional and social mobility of pedagogical specialists, the structure and content of the components of social mobility of future primary school teachers have been determined.

Thus, the process of social mobility's formation of primary school teachers, according to the author, can be centered around the following structure: motivational purpose (formation of reflexive skills of pedagogical orientation, interest in the profession of primary school teacher); adaptation (flexibility and depth of quick and organic adaptation to new needs and conditions of professional activity in a changing educational environment); socio-situational (communicative teacher, the ability to respond adequately to changes in the environment, depending on the conditions to occupy a certain social status, socio-professional role in the team or society) and reflexive-activity (analysis of pedagogical results, the availability of competencies necessary for rapid response schools for changes in education) components.

Keywords: mobility; social mobility; social mobility components; structure of social mobility; primary school teacher; professional training.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в економічному та соціальному житті держави,

інтеграційні процеси руху України в напрямі єдиного освітнього простору створюють умови для максимальної актуалізації соціальної

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

мобільності педагогічних фахівців, зокрема вчителів початкової школи, як здатності особистості сприймати й адаптуватися до мінливості реформ.

Соціальна мобільність передбачає зміну і самого педагога у взаємодії з різним контингентом не тільки учнів, а й батьків, колективу школи, громадськості. Мобільний вчитель початкової школи зможе успішно виконувати й розширювати спектр соціальних ролей, набувати необхідних компетентностей фахової підготовки. Важливо проаналізувати і вивчити основні структурні компоненти соціальної мобільності задля створення ефективних умов формування цієї здатності у майбутніх вчителів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що вивченню педагогічних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтованої на формування соціальної мобільності, присвячено низку досліджень, зокрема проблемі виокремлення компонентів соціальної та професійної мобільності фахівців педагогічного напрямку. Проте досі не сформовано та не визначено структуру соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи.

Науковцям, зокрема О. Безпалько, Г. Бойко, І. Горбачовій, С. Капліній, О. Козловій, К. Олійник, Р. Прімі, Л. Фамілярській вдалося структурувати й виділити основні компоненти формування професійної та соціальної мобільності майбутніх працівників соціальної та педагогічної сфери.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу наукових психолого-педагогічних джерел визначити структуру соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи.

Вклад основного матеріалу. Все більш актуальною стає цілеспрямована підготовка майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності в умовах сучасного, стрімкого, мінливого світу шляхом формування соціальної мобільності як особливої особистісної якості педагога.

Відповідно до досліджень Л. Сушенцевої, мобільність – це інтеграційна якість особистості, що характеризує її здатність швидко міняти свій статус або становище в соціальному, культурному чи професійному середовищі [6, 7].

Соціальна мобільність, за О. Кіліченко, – це “ознака рухливості педагога, здатності до швидкої адаптації, тобто адаптаційна активність, спроможність при цьому знаходити потрібні форми діяльності – адаптаційна мобільність: зміни статусу, категорії, підготовленість до продуктивного саморозвитку, готовність та здатність учителя до

набуття нових професійних знань, умінь, навичок; уміння швидко орієнтуватися у ситуації, самоактуалізуватися, саморегулюватися, самоорганізовуватися, самоконтролюватися” [3, 22].

На нашу думку, соціальна мобільність вчителя початкової школи – здатність швидкої адаптації та розвитку особистості, що “підштовхує” до створення якісно нових форм та методів реалізації потенціалу, слугує необхідно актуальною характеристикою педагога сучасного світу.

К. Олійник виділяє мотиваційно-особистісний (усвідомлення необхідності володіння професійною мобільністю як інтегративною якістю фахівця, провідний мотив до опанування майбутньою професією); інформаційно-комунікаційний (сформованість теоретичних і практичних фахових базових знань та спеціальних знань із проблеми професійної мобільності); а діяльнісний (сукупність основних умінь, що характеризують професійну мобільність: організаторські, комунікативні, дидактичні, проєктувальні) компоненти професійної мобільності майбутнього соціального педагога [5, 274–275].

Наукові розвідки О. Безпалько вказують на суттєву залежність компонентів професійної мобільності від базових компетентностей фахової підготовки. Авторка виокремлює особистісну (гнучкість розуму, комунікабельність, емоційна стабільність), інструментальну (соціальна активність, професійна ініціативність, готовність до ризику, прагнення до саморозвитку) та діялісну (приймати рішення в нестандартних ситуаціях, самостійно долати професійні проблеми, адекватно оцінювати свої професійні здобутки) складову формування професійної мобільності соціального педагога [1, 6].

Дослідниця Г. Бойко виділяє такі структурні компоненти соціальної мобільності вихователів закладів дошкільної освіти: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, соціально-професійний. Кожен з них характеризується відповідним критерієм (репродуктивно-мотиваційний, пізнавальний, комунікативно-рольовий, професійно-діялісний), показниками, які забезпечують виявлення рівнів їхньої сформованості (високий, достатній, початковий) [2, 4].

Як уважає О. Козлова, ефективними компонентами процесу формування професійної мобільності педагога є: установка на професійно-педагогічне вдосконалення (мотиваційно-ціннісний компонент); інтелектуальна та творча активність (креативний компонент); вміння проєктувати власну професійно-педагогічну діяльність та передбачити

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

її наслідки (діяльнісний компонент); здатність до осмислення власних професійних і особистісних можливостей (рефлексивний компонент) [4, 69].

Розуміє “стійкі зв’язки визначеної сукупності компонентів, які взаємообумовлені та взаємозалежні” Л. Фамілярська під структурою інформаційно-комунікаційної мобільності педагога. Зазначимо, що структурні складові інформаційно-комунікаційної мобільності дослідниця виділяє з погляду на професійну діяльність педагога [7, 89].

Водночас учена визначає такі компоненти інформаційно-комунікаційної мобільності педагога:

- когнітивно-особистісний (теоретичні знання педагога про себе як особистість, професіонала, усвідомлення педагогом приналежності до певної системи професійної діяльності на основі взаєморозуміння, групової емоційної ідентифікації для ефективної організації педагогічної комунікації в освітньому середовищі);

- соціально-діяльнісний (комунікабельність педагога, його комунікаційну взаємодію у процесі спільної діяльності суб’єктів освоєння навчального матеріалу, використання засобів комунікації в освітньому середовищі, що передбачає адаптивність особистості);

- оцінно-рефлексивний (самостворення і самоаналіз професійної діяльності, що зумовлює зміни в особистісному та професійному розвитку, розуміння оцінок іншими, потребу саморозвитку в результаті усвідомлення та критичного аналізу власної діяльності) [7, 89–90].

Залежно від аспектів сфери функціонування і акцентів на окремі особливості особистісного розвитку, процес формування соціальної мобільності вчителя початкової школи, на нашу думку, може бути зосереджений навколо такої структури:

- *мотиваційно-цільовий компонент* (формування рефлексивних умінь педагогічної спрямованості, інтересу до професії вчителя початкової школи, орієнтація на задоволення головних цілей педагогічної діяльності);

- *адаптаційний компонент* (гнучкість та глибина швидкого й органічного пристосування до нових потреб і умов професійної діяльності в мінливому освітньому середовищі);

- *соціально-ситуаційний* (комунікативність педагога, здатність адекватно, об’єктивно реагувати на зміни навколишнього середовища, швидко приймати рішення, що відповідають вимогам нової дійсності, залежно від умов займати певний соціальний статус, соціально-професійну роль у колективі чи суспільстві);

- *рефлексивно-діяльнісний компонент* (аналіз

результатів педагогічної діяльності та роботи над собою, наявність компетенцій, необхідних для швидкого реагування вчителів початкової школи на зміни в освітній галузі, самовдосконалення й отримання позитивних результатів).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, теоретичний аналіз вищезазначених наукових досліджень щодо структури феномену мобільності у професійній підготовці фахівців різних галузей, зокрема і освітньої, дає підставу для висновку про певну закономірність складових. Опираючись на ці твердження, можемо виокремити три основні елементи, на яких базується мобільність: *мотивація* (те, що спонукає до мобільності, руху, поступу та змін, особистісні якості та характеристики), *пізнання* (розуміння причинно-наслідкових зв’язків, шляхів розв’язання професійних завдань та непередбачуваних ситуацій, алгоритм роботи в умовах змін, план досягнення мети та проміжних цілей діяльності); власне *діяльність* (вміння застосовувати сучасний і актуальний навчально-методичний комплекс методів та прийомів, технологій навчання, вдосконалення професійних здібностей, самоосвіта і рефлексивність).

У процесі дослідження нами виокремлено структурні компоненти соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, а саме: мотиваційно-цільовий, адаптаційний, соціально-ситуаційний, рефлексивно-діяльнісний. Вважаємо, що означені компоненти необхідно розглядати у нерозривному зв’язку з критеріями та показниками, вивчення яких вбачаємо у подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Компоненти професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. Випуск 14. Ч. 2. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. С. 73–80.

2. Бойко Г. Формування соціальної мобільності вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук за спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Львів, 2018. 20 с.

3. Кіліченко О. Професійна мобільність учителя початкової школи: курс лекцій, опорні схеми. Івано-Франківськ, 2017. 112 с.

4. Козлова О. Професійна мобільність майбутнього вчителя як педагогічна проблема /

О. Козлова, Т. Малецька, Д. Козлов. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7 (51). С.63–72.

5. Олійник К. Професійна мобільність як складова підготовки працівників соціальної служби. *Молодий вчений*. 2016. №10. С. 273–276.

6. Сушенцева Л. Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг / Л. Сушенцева, Г. Шевчук, Л. Дольнікова. *Молодь і ринок*. 2016. № 5. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_5_3 (дата звернення: 31.01.2022).

7. Фамілярська Л. Розвиток інформаційно-комунікаційної мобільності педагога в освітньому середовищі післядипломної освіти: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2018. 292 с.

REFERENCES

1. Bezpalko, O. (2012). Komponenty profesiinoi mobilnosti maibutnykh sotsialnykh pedahohiv [Components of Professional Mobility of Future Social Educators]. *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University*. Series 11. Social work. Social Pedagogy. Kyiv, 14. P. 2., pp.73–80. [in Ukrainian].

2. Boiko, H. (2018). Formuvannya sotsialnoi mobilnosti vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of Social Mobility of Preschool Teachers in the Process of Vocational Training]. *Doctor's thesis*.

Lviv State University of Life Safety. Lviv, 20 p. [in Ukrainian].

3. Kilichenko, O. (2017). Profesiina mobilnist uchytelia pochatkovoї shkoly: kurs leksii, oporni skhemy [Professional Mobility of Primary School Teachers: Course of Lectures, Basic Schemes]. Ivano-Frankivsk, 112 p. [in Ukrainian].

4. Kozlova, O. (2015). Profesiina mobilnist maibutnoho vchytelia yak pedahohichna problema [Professional Mobility of the Future Teacher as a Pedagogical Problem]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Vol.7 (51), pp. 63–72. [in Ukrainian].

5. Oliinyk, K. (2016). Profesiina mobilnist yak skladova pidhotovky pratsivnykiv sotsialnoi sluzhby [Professional Mobility as a Component of Training Social Workers]. *Young scientist*. Vol.10, pp. 273–276. [in Ukrainian].

6. Sushentseva, L., Shevchuk, H. & Dolnikova, L. (2016). Profesiina mobilnist pedahoha yak umova yoho konkurentozdatnosti na suchasnomu rynku osvitnykh posluh [Professional Mobility of a Teacher as a Condition of his Competitiveness in the Modern Market of Educational Services]. *Youth and the market*. 2016. Vol. 5. pp. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2016_5_3 (Accessed 31.01.2022). [in Ukrainian].

7. Familiarska, L. (2018). Rozvytok informatsiino-komunikatsiinoi mobilnosti pedahoha v osvitnomu sere dovshchi pislidyplomnoi osvity [Development of information and communication mobility of the teacher in the educational environment of postgraduate education]. *Doctor's thesis*. Ivan Franko Zhytomyr State University. Zhytomyr, 292 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022

“Відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньої творчої, інтелектуально повнокровної праці – це завдання стає нині першочерговим у практичній роботі”.

*Василь Сухомлинський
український педагог*

“Якщо ти навчаєш, намагайся говорити коротко, щоб розум слухняний відразу ж зрозумів слова і зберігав їх у пам'яті правильно. Все, що зайве, зберігати розум наш не може”.

*Квінт Гораций
римський поет*

